

Τίτλος πρωτοτύπου: *Melica, histoire moraïte, Lettres sur la Morée, l'Hellespont et Constantinople* seconde édition, tome premier, *Lettre IX*, Paris 1820

Συγγραφέας: A.-L. Castellan, της Βασιλικής Ακαδημίας Καλών Τεχνών

© Εκδόσεις ΣΤΕΡΕΩΜΑ Α.Ε., 2021

Για την ελληνική γλώσσα σε όλον τον κόσμο

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου συνολικά ή τμηματικά με οποιονδήποτε τρόπο ή μέσον χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΣΕΙΡΑ: *ΚΛΑΣΙΚΟΙ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ*

Εικόνα εξωφύλλου, εικόνες σελ. 24, 26 και 32, ευγενική παραχώρηση © Travelogues / Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη (οι λεζάντες όπως έχουν αποδοθεί ελληνικά από το Ίδρυμα Λασκαρίδη).

Εικόνες σελ. 7 και 95, φωτογραφική αναπαραγωγή από την πρωτότυπη έκδοση που βρίσκεται στην κατοχή του κυρίου Θεοδώρου Αραβάνη.

ISBN: 978-960-8061-95-8

Εκδόσεις ΣΤΕΡΕΩΜΑ Α.Ε. / ΣΙΟΛΑ-ΑΛΕΞΙΟΥ

Κομνηνών 24, Αθήνα 11472

Τηλ. 210-6426393

Fax 210-6459312

E-mail: info@stereoma-sa.gr

www.stereoma-sa.gr

Facebook Εκδόσεις Στερέωμα

Castellan del et sculp^t

Chanteur grec ambulante et Costumes des habitans de la Morée

Έλληνας μουσικός διασκεδάζει βοσκούς και ιερέα στην Πελοπόννησο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΝΑΤΗ

Διαδρομή στο εσωτερικό της χώρας. — Έργα της Φύσης. — Εγκαταλειμμένες κατοικίες. — Συνάντηση μ' έναν Έλληνα παραμυθά. — *Μελίκα*, μοραϊτική ιστορία.

Ολοκληρώσαμε μόλις μια περιήγηση πολλών λευγών μέσα από χωράφια, με κατεύθυνση το άνοιγμα των βουνών στο βάθος του όρμου. Καθώς ακολουθούσαμε για μεγάλο διάστημα την κοίτη ενός ρυακιού χωρίς νερό, βρήκαμε σπαρμένα παράξενα θρύψαλα αποσπασμένα από τη μάζα των βράχων που διασχίζει το ρυάκι, και αναγνωρίσαμε θραύσματα από γρανίτες, αχάτες, χρωματιστούς σχιστόλιθους, κρύσταλλα, καθώς και πολλά είδη μαρμάρων σε κίτρινο και πράσινο που τα ονομάζουν *αρχαία*, και που τα λατομεία τους έχουν χαθεί. Αυτά τα ίδια μάρμαρα που τα βλέπουμε στην Ιταλία, μεταφέρθηκαν εκεί από την Ελλάδα, την οποία οι Ρωμαίοι λεηλάτησαν πολλές

φορές για να πλουτίσουν τη Δύση.¹ Λυπάμαι που δεν κράτησα δείγματα από αυτά τα πολύτιμα μάρμαρα για να τα συγκρίνω με αυτά που διατηρούν στην Ιταλία, και να βεβαιωθώ, μέσω της ταύτισής τους, για την ύπαρξη πραγματικών λατομείων στον Μοριά.

Βαδίζαμε σε μια έρημη περιοχή χωρίς να διακρίνουμε το παραμικρό ίχνος καλλιέργειας: βλέπαμε μόνο κατά διαστήματα εγκαταλειμμένες κατοικίες που ερειπώνονταν περιτριγυρισμένες από δάση και οπωροφόρα αφημένα στο έλεος του ταξιδιώτη.

Αφού φτάσαμε σε μια πλατιά κοιλάδα σκεπασμένη με βλάστηση κάθε είδους, που μαρτυρά τη γονιμότητα του εδάφους, κατευθυνθήκαμε προς ένα πυκνό δάσος που βλέπαμε από μακριά. Η έκπληξή μας ήταν μεγάλη όταν βρήκαμε σε αυτό το απομακρυσμένο μέρος πολλές πορ-

1. Ο Πλίνιος και, πολύ αργότερα, ο Σιδώνιος Γάιος Σόλλιος και ο Προυδέντιος Κλήμης Αυρήλιος μνημόνευσαν το πράσινο μάρμαρο της Λακωνίας. Σχετικά με τα αρχαία μάρμαρα, για τα οποία η Ιταλία ήταν εδώ και πολλούς αιώνες το μοναδικό λατομείο, η παρατήρηση που κάνω, ότι αυτά τα μάρμαρα προέρχονται από την Ανατολή, δεν είναι καινοφανής: επιβεβαιώνει όμως εκείνη των αρχαίων και θα μπορούσε να δείξει τον δρόμο για την ανακάλυψη αυτών των λατομείων που έχουν λησμονηθεί εδώ και πολύ καιρό. Μπορεί κανείς να συμβουλευτεί το έργο του Βλάσιου Καρυόφυλλου: *De Marmoribus* [= *Περί Μαρμάρων*].

τοκαλιές και λεμονιές φορτωμένες καρπούς που οι οδηγοί μας μας είπαν πως δεν ανήκαν σε κανέναν! Κόψαμε με βιασύνη μερικά πορτοκάλια· ήταν μικρά, κόκκινα στην πλειονότητά τους και εξαιρετικά γλυκά. Είχαμε την πρόθεση στην επιστροφή μας να κάνουμε μεγαλύτερη προμήθεια που θα μας χρησίμευε στη θάλασσα. Στη μέση αυτού του περιβάλλοντος υπάρχει μια βρύση κατασκευασμένη από Τούρκους, που την τροφοδοτούσε μια πλούσια πηγή. Γύρω από τη γούρνα είχαν φυτρώσει ακανόνιστα τεράστια πλατάνια, πορτοκαλιές, συκομουριές και ροδιές· τα κλαδιά τους πλέκονταν σαν κρεβατίνα πάνω από τα νερά που τα αντανakλούσαν και η επιφάνειά τους ήταν σπαρμένη με τα ωραία λουλούδια τους. Αυτό το γοητευτικό μέρος έτερπε όλες τις αισθήσεις συγχρόνως και απολαμβάνουμε ειρηνικά μια γλυκιά ανάπαυλα, συζητώντας μεταξύ μας τις αιτίες που προκάλεσαν την εγκατάλειψη της κατοικίας που ήταν χτισμένη εκεί κοντά, πάνω στην πλαγιά ενός λόφου με ελαιώνες, όταν ένας Έλληνας, πολύ όμορφα ντυμένος και με ωραίο πρόσωπο, προχώρησε προς το μέρος μας. Αφού μας χαιρέτησε εγκάρδια με τον ανατολίτικο τρόπο, φέρνοντας το χέρι στην καρδιά, άπλωσε

πάνω στο χορτάρι τον μανδύα του και κάθισε σταυροπόδι.

Ο διερμηνέας μας τον ρώτησε τον λόγο του ταξιδιού του. Απάντησε χαρούμενα ότι ταξίδευε στη χώρα για δική του ευχαρίστηση, αλλά και για την ευχαρίστηση των άλλων. Ποιητής, παραμυθιάς, μουσικός, ταξίδευε από πολιτεία σε πολιτεία τραγουδώντας ρομάντζες, απαγγέλλοντας ποιήματα και διηγούμενος παραμύθια. Και απ' αυτήν την ασχολία αντλούσε αφενός κέρδος, αφετέρου ευχαρίστηση.

Αυτή η συνάντηση μας έφερε στον νου τους δικούς μας τροβαδούρους, καθώς και τους ραψωδούς που διέτρεχαν άλλοτε την Ελλάδα και τραγουδούσαν συνοδεύοντας με λύρα τα ποιήματα του Ομήρου. Καθίσαμε γύρω του, με πρόθεση να τον ακούσουμε κάνοντας ησυχία. Ξεκίνησε με μερικά ακόρντα σ' ένα όργανο σχεδόν όμοιο με μαντολίνο, αλλά πιο μικρό με πολύ μακριά λαβή. Χτυπούσε τις χορδές με μια πένα ταρταρούγας. Αφού εκτέλεσε πολλά δύσκολα κομμάτια που μας εξέπληξαν, τραγούδησε με τη συνοδεία του ίδιου οργάνου πολλούς σκοπούς από διάφορα είδη μουσικής με πολύ γούστο και έκφραση. Άλλοτε η μελωδία ήταν γλυκιά, παθιάρικη και θλιμμένη. Άλλοτε γινόταν χαρούμενη, ζωηρή, οξεία. Κολακευμένος από τα

χειροκροτήματα που του απευθύνουμε απλόχερα, πρότεινε να μας διηγηθεί μια ιστορία, που τα κυριότερα γεγονότα της είχαν συμβεί στην περιοχή που βρισκόμασταν.

Η άγνοια της γλώσσας θα μπορούσε να αχρηστεύσει αυτήν την προσφορά για μας. Αλλά ο διερμηνέας μας ανέλαβε να επιλέξει τα σημαντικότερα γεγονότα της ιστορίας του και να μας τα μεταφράζει κατά το δυνατόν. Ήμουν έτοιμος να πιστέψω ότι αυτή η υποτιθέμενη ιστορία δεν ήταν παρά ένα από εκείνα τα ευχάριστα παραμύθια για να μην πλήττουν οι κάτοικοι της Μονεμβασίας. Αφού φρεσκαρίστηκε ο Έλληνας μας άρχισε τη διήγησή του, διακόπτοντας κάθε τόσο για να δώσει χρόνο στον δραγουμάνο να μας μεταφράσει. Κατά τα άλλα, μόλις καταλάβαμε περίπου το θέμα παρακολουθώντας τα μάτια του, τις κινήσεις του και την εξαιρετικά σωστή έκφραση της φυσιολογίας του, τον καταλαβαίναμε σχεδόν εντελώς. Είχε εξαιρετική ικανότητα στην παντομίμα. Διάνθιζε την ιστορία του με πολλές ρομάντζες που υποσχέθηκε να μας δώσει γραπτώς. Χάρης σε αυτήν τη βοήθεια, και στην εξαιρετική μνήμη του δραγουμάνου μας, μπορέσαμε να κρατήσουμε και να συνδέσουμε τα βασικά γεγονότα της

διήγησης του παραμυθά και να δώσουμε έτσι μια ιδέα των συνθέσεων αυτού του είδους.¹

1. Στην πρώτη έκδοση των *Επιστολών για τον Μοριά* είχαμε απελίψει τη διήγηση του Έλληνα παραμυθά, η οποία ήταν αναλογικά εκτός του υπολοίπου έργου. Την εντάξαμε, όχι όμως χωρίς δισταγμό, απογυμνώνοντάς την εντούτοις από όλα της τα επεισόδια και από μεγάλο μέρος των στροφών που ψάλλονταν και τη διάνθιζαν· διατηρήσαμε ωστόσο με φροντίδα όλα όσα μπορούσαν να χρωματίσουν τους τόπους και να κάνουν γνωστά, δραματοποιώντας τα, τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων αυτών των περιοχών.

ΜΕΛΙΚΑ

Μοραίτικη ιστορία σε δημώδη ελληνική γλώσσα

Η τύχη είναι σαν σκάλα,
ανεβαίνετε τόσα σκαλοπάτια όσα θα χρειαστεί
να κατέβετε,
επίσης μην εμπιστεύεστε αυτήν την ψεύτρα,
που συχνά σας αφήνει να πέσετε από την κο-
ρυφή και σας κάνει κομμάτια στην πτώση...
Αλλά όταν βρίσκεται κανείς στο απόγειο της
θλίψης,
τότε είναι που πρέπει να ελπίζει στην παρηγο-
ριά,
το πιο στενό πέρασμα είναι το πιο κοντινό στην
πεδιάδα.

Elm. Fekk (*Περσική ηθική*)¹

1. (Σ.τ.Μ.) Το απόσπασμα αυτό αναφέρεται στο βιβλίο: *Voyages de monsieur le Chevalier Chardin en Perse et autres lieux de l'Orient*, tome III, Amsterdam, éd. Jean Louis de Lorme, 1711, σ. 63. Ο συγγραφέας του βιβλίου Jean Chardin (1643-1713), που είχε στενές σχέσεις με την Περσία και την Ανατολή, περιγράφει το παλάτι του Mirza Rezi στο Ισπαχάν. Στους τοίχους μιας αίθουσας είναι γραμμένες όμορφες διδαχές όπως αυτή που αναφέρει εδώ ο Castellan.

Οι Μοραΐτες, κάτοικοι της αρχαίας Πελοποννήσου, διατήρησαν κάποια ίχνη της καταγωγής τους. Ξαναβρίσκουμε τα ποιμενικά ήθη και τις φυσικές αρετές αυτών των πρωτόγονων Ελλήνων, που ο πολιτισμός δεν είχε ακόμη στιλβώσει τους τρόπους τους, φωτίσει το πνεύμα τους και ίσως διαφθείρει την καρδιά τους.

Ωστόσο, δεν πρέπει να αναζητήσουμε την καθαρότητα του μοραΐτικου χαρακτήρα στις πόλεις που υποτάχθηκαν στον τουρκικό ζυγό. Πρέπει να μπει κανείς βαθιά στο εσωτερικό της χώρας, σε τόπους που βρίσκονται μακριά από δρόμους, τριγυρισμένους από βουνά σχεδόν απρόσιτα, οι οποίοι χρησιμεύουν ως φυσικά σύνορα και τείχη σ' αυτές τις αγροτικές μικρές κοιλάδες. Εκεί που βρίσκονται μικροί πληθυσμοί μ' έναν αρχηγό, πραγματικό πατέρα. Γιατί σε όλα τα άτομα που συνθέτουν αυτήν την κοινωνία χωρίς καμία επικοινωνία με τους γείτονές τους, τους οποίους συχνά θεωρούν εχθρούς τους, που συμμαχούν μεταξύ τους και συνδέονται τόσο με δεσμούς αίματος, όσο και από

το κοινό συμφέρον, αυτή η πάντα αυξανόμενη οικειότητα δίνει στα ήθη τους πατριαρχική χροιά που τόσο καλά έχει αποτυπωθεί στα ιερά βιβλία, ίχνη της οποίας ξαναβρίσκουμε στα ποιήματα του Ομήρου, του Ησιόδου και του Θεόκριτου.

Ο Ρομέκο, αρχηγός μιας από αυτές τις φυλές, καθώς βρέθηκε μακριά από την πατρίδα του ωθούμενος αρχικά από μια θερμή και ευαίσθητη ψυχή, κι αφού διέσχισε την Ανατολή και ένα μέρος των δυτικών παραλίων, επέστρεψε στη χώρα που γεννήθηκε, με περιουσία που απέκτησε χωρίς δόλο στο ναυτικό εμπόριο. Κυρίως όμως έφερε στην πατρίδα του έναν θησαυρό πιο σπάνιο και πιο πολύτιμο: αρετές και διάφορες γνώσεις τις οποίες ήθελε να θέσει στην υπηρεσία των συμπατριωτών του, που ήταν κατά το ήμισυ βάρβαροι.

Αποτραβήχτηκε σε μια γόνιμη αλλά απομονωμένη κοιλάδα, όχι μακριά από τη Μονεμβασία. Ξεχέρσωσε αυτό το άγριο μέρος, όπου άλλοτε υψωνόταν μια αρχαία πόλη που το όνομά της σχεδόν ξεχάστηκε, και με τα υπολείμματα των μαρμάρινων μνημείων έχτισε την ταπεινή κατοικία του. Οι κολόνες ενός ναού έγιναν υποστύλωμα στις κληματαριές του, μια πλούσια σαρκοφάγος δεχόταν τα νερά

μιας πηγής, ενώ οι σκαλισμένοι σε βράχους τάφοι τού χρησίμευαν ως δοχεία για να συντηρεί τα προϊόντα από τις σοδειές του. Χάρης στη δουλειά του, οι συγκομιδές από καλαμπόκι και σιτάρι κάλυψαν σύντομα το βάθος της κοιλάδας, ελιές σκίαζαν τις πλαγιές κι έβλεπε κανείς να αυξάνουν και να ωριμάζουν η αμυγδαλιά, η ροδακινιά, η πορτοκαλιά εκεί όπου άλλοτε η γη σκεπαζόταν από αγκαθωτούς θάμνους και άκαρπα δέντρα.

Ήδη πολλές οικογένειες Μοραϊτών είχαν συναινέσει, όχι χωρίς λύπη, να εγκαταλείψουν τα βουνά τους κι είχαν εγκατασταθεί στη γύρω περιοχή.

Ο Ρομέκο τούς μάθαινε να χειρίζονται το άροτρο και τελικά, κρατώντας τους με τους δεσμούς της ευγνωμοσύνης παρά του αυταρχισμού, εξευγένιζε τα ήθη τους και τους εκπολίτιζε χωρίς να τους διαφθείρει. Αυτός ο ενάρετος άνθρωπος άξιζε να δρέψει τον καρπό των ευεργεσιών που του άρεσε να σκορπίζει. Οι ευχές του άρχιζαν μάλιστα να πραγματοποιούνται, αλλά αυτή η ελπίδα ευτυχίας έσβησε σύντομα όπως εκείνες οι φωτιές που υψώνονται από τη γη, φωτίζουν μια στιγμή τον ορίζοντα και ξαναπέφτουν για να μην ανάψουν ποτέ πια.

Ένα έθνος του Βορρά, ελάχιστα εξευγενισμένο, ακόνιζε πάνω στα παγωμένα βράχια του τα βέλη που θα του άνοιγαν τον δρόμο της υποδούλωσης της Πελοποννήσου· οι Ρώσοι ονειρεύονταν εδώ και καιρό αυτήν την κατάκτηση καθώς και οι Βενετσιάνοι,¹ οι οποίοι, ενθουμούμενοι ότι είχαν εκδιωχθεί από αυτά τα μέρη, ήθελαν ακόμη να εξαπολύσουν εκεί το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου.

Ο Ρομέκο, που γνώριζε αυτό το σχέδιο, έβλεπε με πόνο ότι οι περισσότεροι συμπατριώτες του, γοητευμένοι από τις λαμπερές υποσχέσεις αυτών των ξένων, πίστευαν ότι αν ενωθούν με αυτούς, θα εξασφαλίσουν την ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Γνώριζε εκ πείρας και πίστευε δικαίως ότι αυτοί επιζητούσαν τη συμμαχία των συμπατριωτών του για να τους υποδουλώσουν και θεωρούσε ότι τους δελιάζαν για να τους παγιδέψουν. Ωστόσο κοινοποίησε τις σκέψεις του στους σημαντικούς κατοίκους της περιοχής του και στους

1. Ο παραμυθάς φαίνεται να μπερδεύει εδώ τον πόλεμο του 1770 με τους προηγούμενους. Οι Βενετσιάνοι δεν είχαν καμιά σχέση μ' αυτόν τον τελευταίο πόλεμο· εξάλλου, ο παραμυθάς δεν υποδεικνύει την ακριβή εποχή στην οποία αναφέρεται η διήγησή του.

γείτονές του, και όλοι συναίνεσαν να ακολουθήσουν τις συμβουλές που υπαγόρευε η σύνεση.

Ενώ συνέβαιναν αυτά, ένας υπέροχος στόλος διασχίζει τη Μεσόγειο. Αλλά δεν είχε προλάβει να αγγίξει τις ακτές της Πελοποννήσου και φάνηκε ότι οι θεοί δεν συμφωνούσαν σ' αυτήν την άδικη επίθεση. Μια φοβερή καταιγίδα ξεσπά, οι άνεμοι παρασύρουν και σκορπίζουν τα πλοία, τα κύματα γίνονται απειλητικά βουνά και ο κεραυνός χτυπά την κορυφή των καταρτιών και τη σπάει. Το πιο τολμηρό από αυτά τα καράβια προσαράζει στα βράχια που ζώνουν τον Ταΰγετο, αλλά οι θαρραλέοι ναύτες αφήφούν τον κίνδυνο και με τέχνη το σώζουν από την καταστροφή. Ωστόσο η θάλασσα, για να ησυχάσει, απαιτεί θυσία: μία άκατος, πάνω στην οποία βρισκόταν το μοναδικό παιδί του καπετάνιου, γίνεται έρμαιο των κυμάτων. Και ο άτυχος πατέρας, από το ύψος του καραβιού του, βλέπει αυτό το καρυδότσουφλο να ανατρέπεται με τους ναύτες του, αναγνωρίζει τον γιο του καθώς μάχεται με τον θάνατο που τον παρασύρει στην άβυσσο. Η βοήθεια που προσφέρουν σ' αυτούς τους δύστυχους αποβαίνει μάταιη. Παρά την ικανότητα των ναυτών και την απελπισία του καπετάνιου,

το πλοίο παρασύρεται μακριά από το θέατρο αυτής της ολέθριας καταστροφής.

Η θάλασσα ησυχάζει και ξεβράζει στην παραλία τα πτώματα των θυμάτων της. Μόνο ο Φιορέλι μεταξύ των συντρόφων του διατηρούσε ακόμη μια πνοή ζωής. Μερικοί σπλαχνικοί Μοραίτες, που είδαν το ναυάγιο, έτρεξαν στην ακτή και προσπάθησαν να τον συνεφέρουν. Όταν ο νεαρός Βενετσιάνος ξανανοίγει τα μάτια του, εκπλήσσεται και σχεδόν φοβάται όταν βλέπει να περιστοιχίζεται από άγνωστους ανθρώπους με ένα παρουσιαστικό τόσο πρωτόγονο και παράξενο και όμοιο με αυτό που του είχαν περιγράψει για τους κατοίκους αυτής της περιοχής, τους οποίους οι Φράγκοι αποκαλούσαν άγριους και ληστές· αλλά όταν αναγνώρισε στα μάτια τους την πιο τρυφερή συμπόνια και στις φροντίδες τους την πρόθεση να τον επαναφέρουν στη ζωή, έστρεψε το βλέμμα του προς τον ουρανό και, ενώνοντας τα χέρια στο μέρος της καρδιάς, προσπάθησε με κινήσεις, καθώς δεν γνώριζε τη γλώσσα, να τους δείξει την ευγνωμοσύνη του.

Οι Μοραίτες τον υποβάσταζαν για να μπορέσει να τους ακολουθήσει· τον οδήγησαν προς τους βράχους όπου είχαν

λαξεύσει την κατοικία τους. Ήταν μια ευρύχωρη σπηλιά, στην οποία περνούσαν τη νύχτα περιτριγυρισμένοι από τα κοπάδια τους. Εκείνη τη στιγμή, οι γυναίκες ετοίμαζαν το φαγητό τους δίπλα στην εστία αλλά, στη θέα ενός ξένου, βιάστηκαν να χωθούν στις πιο απομονωμένες γωνιές της υπόγειας κατοικίας τους.

Όταν ο Φιορέλι ζέστανε τα μουδιασμένα από το κρύο μέλη του και αντικατέστησε τα ευρωπαϊκά ρούχα του, που είχαν κουρελιαστεί και βραχεί απ' το νερό της θάλασσας, με την απλή ελληνική πουκαμίσα, τον κάλεσαν να μοιραστεί μαζί τους το λιτό τους γεύμα που η φύση είχε προσφέρει και η πείνα είχε καρυκεύσει καλύτερα κι από τα μπαχαρικά των Ινδιών. Αμέσως μετά άπλωσαν στο έδαφος, κοντά στην εστία, προβιές και πλεγμένα κλαδιά από φύλλα φοινικιάς. Ο Φιορέλι ξάπλωσε σ' αυτό το ταπεινό κρεβάτι κι ένας ευεργετικός ύπνος έκλεισε τα βαριά του βλέφαρα.

Από την επόμενη κιόλας ημέρα, οι κάτοικοι της σπηλιάς, εξοικειωμένοι με τον ξένο και μη θεωρώντας τον πλέον ξένο, παραδόθηκαν στις καθημερινές ασχολίες τους, στις οποίες βοήθησε κι εκείνος αδέξια. Χαμογελούσαν καλο-

κάγαθα με τις προσπάθειές του, γιατί ήταν ο ζήλος της ευγνωμοσύνης που τον ωθούσε να βοηθά. Συνόδευε επίσης τους οικοδεσπότες του στο κυνήγι, τους μάθαινε την τέχνη να στήνουν παγίδες στα άγρια και σαρκοφάγα ζώα και τους δίδασκε τις πονηριές που χρησιμοποιούν οι Ευρωπαίοι, ήταν όμως υποχρεωμένος να αναγνωρίσει την υπεροχή των δυνάμεων και μάλιστα την επιδεξιότητα των Μοραϊτών σ' όλες αυτές τις δουλειές.

Ζωή εντελώς αγροτική δεν μπορούσε για πολύ να αρέσει σ' έναν νέο που είχε μεγαλώσει μέσα στις απολαύσεις και στα πλούτη της πόλης που βασίλευε στην Αδριατική: σύντομα επιθύμησε να βρει τα μέσα να ανταμώσει τον πατέρα του, κάτι που δεν μπορούσε να πραγματοποιήσει παρά μόνον αν πλησίαζε προς τη μεριά εκείνη του Μοριά, προς την οποία θα έπρεπε να κατευθύνεται ο στόλος.

Μόλις μπόρεσε ν' αρθρώσει μερικές λέξεις στη γλώσσα των Μοραϊτών, επιδίωξε να εκφράσει αυτήν την επιθυμία αναφέροντας το όνομα της Νεάπολης στη Μονεμβασία. Οι καλοί Μοραϊτές το κατάλαβαν και ο γιος του οικοδεσπότη του προσφέρθηκε να τον οδηγήσει. Προτού εγκαταλείψει αυτήν την οικογένεια, ο Φιορέλι, για να δείξει

ακόμη περισσότερο την ευγνωμοσύνη του, θέλησε να αποδεχθεί ο οικοδεσπότης του ένα ποσό που προόριζε γι' αυτόν τον σκοπό· αλλά στη θέα των χρυσών νομισμάτων, που απεικόνιζαν το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, ο Μοραΐτης απομακρύνεται με φρίκη, η οργή ανάβει στα μάτια του και απορρίπτοντας με περιφρόνηση το χέρι που του τείνει την αμοιβή της φιλοξενίας του, «Σου την προσφέραμε», λέει, «δεν σ' την πουλήσαμε· άλλωστε βλέπω από αυτόν τον χρυσό ότι είσαι Βενετσιάνος· αυτοί οι τύραννοι των θαλασσών απήγαγαν δύο από τα παιδιά μου· στενάζουν τώρα στις φυλακές χριστιανών, εκατό φορές πιο βάρβαρων από αυτούς που αποκαλούνται μ' αυτό το όνομα. Φύγε, πάρε τα δώρα σου· αλλά, αν και εχθρός μας, δεν έχεις τίποτα να φοβηθείς, εμείς σε σεβόμαστε ακόμη ως φιλοξενούμενό μας, είσαι αυτός που μοιράστηκε μαζί μας το ψωμί και το αλάτι. Δεν θα σπιλώσουμε τη φιλοξενία με δολιότητα· ο ουρανός επέτρεψε να σε σώσουμε από τον θάνατο, από μας θα λάβεις όχι μόνο τη ζωή, αλλά και τη δυνατότητα να ξαναδείς τους δικούς σου». «Θα τη χρησιμοποιήσω», λέει ο Φιορέλι, «μόνο για να εκφράσω τη μεγάλη ευγνωμοσύνη μου· ο πατέρας μου κι εγώ έχουμε κάποια

επιρροή στους συμπατριώτες μας: αν τα παιδιά σας είναι ζωντανά, θα τα φέρω πίσω στη στοργική αγκαλιά σας, θα υπερασπιστούν την υπόθεσή μου και θα ξεπληρώσουν το χρέος μου σ' εσάς».

Ο Φιορέλι έφυγε αμέσως με τον οδηγό του· διέσχισε την απότομη αλυσίδα των βουνών όπου κατοικούν οι Μανιάτες, πέρα από τα οποία βρίσκεται η πόλη της Μονεμβασίας. Παντού βρήκε την ίδια φιλοξενία, ανάμεσα στις περιπλανώμενες οικογένειες των βοσκών. Προς το τέλος της τέταρτης ημέρας, άρχισε να κατεβαίνει προς την πεδιάδα και διέκρινε από μακριά τον απομονωμένο βράχο που στηρίζει τους ψηλούς πύργους της Νεάπολης. Καθώς βρισκόνταν ακόμη πολύ μακριά από αυτήν την πόλη ώστε να κομπάζουν ότι θα έφταναν εκεί το ίδιο βράδυ, ο οδηγός του τον έφερε σ' ένα σπίτι που υψωνόταν ανάμεσα στα δέντρα της κοιλάδας, όπου και θα ζητούσαν φιλοξενία. Ο οδηγός πήγε μπροστά για να αναγγείλει τον Φιορέλι κι αυτός συνέχισε μόνος του τον δρόμο του δίπλα στις όχθες ενός ρυακιού που φιδογύριζε στις δροσερές σχιές.

Εκείνη τη στιγμή οι τελευταίες ακτίνες του ήλιου έκαναν να υψώνεται και να σκορπίζεται στον αέρα ένα σύννεφο

από αρώματα. Τα πουλιά έμοιαζαν να τον χαιρετούν με τα πιο γλυκά φτερουγίσματα και ο ψίθυρος των νερών ενωνόταν με τα τραγούδια τους.

Ξαφνικά μια φωνή που αντήχησε στο λιβάδι έκανε να ξεχαστεί το τραγούδι των πουλιών και ο ψίθυρος του κύματος, γιατί ήταν ακόμη πιο αρμονική.¹

«Οι μακριές μέρες του χειμώνα έφυγαν μαζί με τα θλιβερά σύννεφα, τα πύρινα βέλη του πατέρα της μέρας φωτίζουν και θερμαίνουν πάλι τη γη.

»Ήδη τα φτερωτά έντομα βιάζονται να εκκολαφθούν και φτερουγίζουν πάνω στον μίσχο των φυτών στεφανωμένων με καινούργια πρασινάδα. Περιμένουν να μεταμορφωθούν τα μπουμπούκια σε λουλούδια και ν' ανοίξουν τον κάλυκά τους γεμάτο με ουράνια αμβροσία.

»Το χελιδόνι ξαναγύρισε με την άνοιξη. Αψηφά τον θολό, χλιαρό και καθαρισμένο από τους ατμούς αέρα, ξαναβρίσκει τη φωλιά που είχε χτίσει πάνω από το παράθυρό μου και οι χαρούμενες κραυγές του μοιάζουν να με ευχαριστούν που τη φρόντιζα στην απουσία του.

1. Στο σημείο αυτό ο παραμυθιάς τραγουδά συνοδεία του μαντολίνου του.

»Μαζί του επιστρέφει και το πιστό ταίρι του. Επισκευάζουν μαζί τις ρωγμές που άνοιξε η περίοδος των βροχών στα εύθραυστα τοιχώματα της κατοικίας τους, μαζεύουν τις τούφες από μαλλί που αφήνουν τα πρόβατα στους αγκαθωτούς θάμνους, διεκδικούν από τον ζέφυρο το βαμβάκι που ξέφυγε από τον σπόρο που το περιείχε.

»Το στρώνουν στη φωλιά τους και φτιάχνουν ένα μαλακό στρώμα όπου το θηλυκό θα αποθέσει τα αυγά του. Το αρσενικό, κουρνιασμένο πάνω στα κλαδιά της αγριοτριανταφυλλιάς, διασκεδάζει το θηλυκό με το γλυκό τιτίθισμά του. Και, αν απουσιάσει για λίγο αναζητώντας τροφή, επιστρέφει γρήγορα με χαρά να τη μοιραστεί με το ταίρι του.

»Αλλά οι φροντίδες του διπλασιάζονται. Φτερουγίζει, πάει, έρχεται. Τα μικρά εκκολάφθηκαν: τρύπησαν με το ακονισμένο ράμφος τους τα λεία τοιχώματα της φυλακής τους. Κουνάνε ήδη τα χνουδωτά φτερά τους, τιτιβίζουν με τη σειρά τους και απαντούν στη μητέρα τους.

»Απολάμβανα άλλοτε την ευτυχία αυτού του τυχερού ζευγαριού. Το θέαμα αυτό ακόμη με ενδιαφέρει, αλλά με συγκινεί: τα παιχνίδια τους δεν με κάνουν πλέον να

χαμογελώ, τα χάρδια τους φέρνουν ταραχή στις αισθήσεις μου, με κάνουν να στενάζω και τα μάτια μου γεμίζουν καυτά δάκρυα.

»Με κυριεύει χαρούμενη ταραχή: στη μέση του χορού τα βήματά μου γίνονται πιο αργά, σταματώ αφηρημένη, ονειροπαρμένη: κι όμως είμαι ευτυχισμένη: τότε λοιπόν γιατί κλαίω; Μήπως ξέρω;»

Ο Φιορέλι σταματά έκπληκτος: κι ο ίδιος αναστενάζει πολύ σιγανά και μόλις τολμάει να κινηθεί, από φόβο μήπως χάσει έστω και έναν από αυτούς τους αρμονικούς ήχους: αν και δεν γνωρίζει τη γλώσσα της μαγεύτρας, μαντεύει πως είναι η γλώσσα του συναισθήματος, ίσως μάλιστα η γλώσσα της αγάπης.

Προχωρά με προφύλαξη, προσπαθεί να παραμερίσει αθόρυβα τα ευλύγιστα κλαδιά της πικροδάφνης: αλλά μόλις που πρόλαθε να διακρίνει μια αγγελική μορφή κι ένα ενοχλητικό πέπλο τού την έκρυψε. Και η κοπέλα, πιο γρήγορη και ελαφριά σαν ντροπαλή γαζέλα, το σκάει τρομαγμένη.